

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۴۲۵۶۶

ل. ل. ل.
دانشگاه شهید بهشتی

۱۹/۴/۲۷

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده مدیریت و حسابداری

عوامل موثر بر رفتار هموارسازی سود: شواهدی از بورس اوراق
بهادار تهران

Factors affecting income-smoothing behaviors: Evidence from Tehran
Stock Exchange (TSE)

جهت دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد در رشته مدیریت مالی

استاد راهنما

دکتر احمد بدری

استاد مشاور

دکتر عالم تبریز

دانشجو

۱۳۸۹ / ۷ / ۲۲

محمد مرتضی ساجدیان

تیرماه سال ۱۳۸۹
تبریز

تیر ۱۳۸۹

۱۴۲۵۴۶

تقدیم به

خانواده عزیزم پدر، مادر و خواهران عزیزم که همواره در تمام مراحل زندگی و تحصیل پشتیبان و حامی من بوده‌اند و اکنون مفتخرم که حاصل زحمات خود در این مقطع را به آنها تقدیم نمایم.

تشکر و قدردانی

از جناب آقای دکتر بدری که در طول انجام پروژه وقت گرانبهای خود را بدون هیچ گونه مضایقه ای در اختیار اینجانب قرار دادند و همواره اینجانب را هدایت و راهنمایی نمودند کمال سپاسگزاری را دارم.

از جناب آقای دکتر عالم تبریز نیز به خاطر زحماتی که در راستای مشاوره و راهنمایی اینجانب قبول فرمودند کمال تشکر را دارم.

از اساتید محترم جناب آقای دکتر عارفی و سرکار خانم دکتر زاهدی که با وجود مشغله کاری فراوان قبول زحمت کرده و داوری پایان نامه اینجانب را قبول نموده اند، سپاسگزاری می نمایم.

نام خانوادگی : ساجدیان	نام : محمدمرتضی
دانشکده : مدیریت و حسابداری	رشته تحصیلی و گرایش : مدیریت مالی
نام استاد راهنما : دکتر احمد بدری	تاریخ فراغت از تحصیل : تابستان ۸۹
عنوان پایان نامه : عوامل موثر بر رفتار هموارسازی سود: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران	

چکیده

پرسش اصلی تحقیق حاضر این است که آیا رفتار هموارسازی سود در شرکتهای بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد یا خیر و اگر وجود دارد، چه عواملی ممکن است بر رفتار هموارسازی سود در این شرکتهای موثر باشد؟ برای پاسخگویی به این سوال، ابتدا معیار موزن جهت تعیین وجود رفتار هموارسازی در بین ۱۸۱ شرکت مورد بررسی قرار گرفت و سپس رابطه نسبت بدهی، اندازه شرکت، انحراف سود بودجه بندی شده از سود مورد انتظار و انحراف سود بودجه بندی شده از سود واقعی با رفتار هموارسازی سود، مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد رفتار هموارسازی در بین شرکتهای بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد و از میان چهار عامل مورد اشاره، تنها دو عامل نسبت بدهی و انحراف سود بودجه بندی شده از سود مورد انتظار بر رفتار هموارسازی سود موثر است.

واژه های کلیدی : رفتار هموارسازی، معیار موزن، نسبت بدهی، اندازه شرکت، انحراف سود بودجه شده از سود مورد انتظار، انحراف سود بودجه شده از واقعی.

فهرست مطالب :

	فصل اول : کلیات و طرح تحقیق
	(۱-۱) مقدمه
۲	
۲	(۲-۱) بیان مساله
۳	(۳-۱) اهمیت موضوع
۳	(۴-۱) اهداف تحقیق
۴	(۵-۱) سوالات تحقیق
۴	(۶-۱) فرضیه‌های تحقیق
۵	(۷-۱) تعریف واژگان کلیدی تحقیق
۷	(۸-۱) خلاصه فصل
	فصل دوم : مبانی نظری تحقیق
	(۱-۲) مقدمه
۹	
۹	(۲-۲) بخش اول - مبانی و مفاهیم هموارسازی سود
۹	(۱-۲-۲) مفاهیم اولیه
۱۱	(۲-۲-۲) مفهوم هموارسازی سود
۱۲	(۳-۲-۲) انواع هموارسازی سود
۱۴	(۴-۲-۲) سطوح هموارسازی سود
۱۶	(۵-۲-۲) روش هموارسازی سود
۱۶	(۶-۲-۲) ابزار و تکنیک‌های هموارسازی
۱۷	(۱-۶-۲-۲) دستکاری در سود ناخالص
۱۸	(۲-۶-۲-۲) حسابداری دارائی‌های نامشهود و هزینه‌های انتقالی به سالهای آتی
۲۰	(۳-۶-۲-۲) نحوه برخورد با هزینه‌ها یا درآمدهای غیر غیر مستمر
۲۲	(۴-۶-۲-۲) حسابداری ذخایر
۲۲	(۵-۶-۲-۲) حسابداری اموال
۲۳	(۱-۵-۶-۲-۲) تحصیل ماشین آلات و تجهیزات (دارایی‌های بلند مدت)
۲۳	(۲-۵-۶-۲-۲) تعیین مبنا برای نرخ استهلاك

۲۴	۲-۲-۶-۳) روش های محاسبه استهلاک دوره ای
۲۶	۲-۲-۶-۴) حسابداری موجودی کالا
۲۷	۲-۲-۶-۶) مزایا و پاداش
۲۸	۲-۲-۶-۷) هزینه تحقیق و توسعه
۲۸	۲-۲-۶-۸) زمانبندی در شناخت هزینه ها
۲۹	۲-۲-۷) انگیزه های هموارسازی سود
۲۹	۲-۲-۷-۱) ارتباط بین سرمایه گذاران و مدیران
۲۹	۲-۲-۷-۲) ارتباط بین مدیران و کارکنان
۳۰	۲-۲-۷-۳) طرح پاداش مدیریت
۳۱	۲-۲-۸) عوامل موثر بر هموارسازی سود
۳۱	۲-۲-۸-۱) نسبت سودآوری
۳۲	۲-۲-۸-۲) اندازه شرکت
۳۳	۲-۲-۸-۳) نوع مالکیت
۳۴	۲-۲-۹) رویکردهای مختلف مطالعه هموارسازی سود
۳۵	۲-۲-۹-۱) رویکرد سنتی
۳۵	۲-۲-۹-۲) رویکرد تغییر پذیری سود
۳۷	۲-۲-۹-۳) رویکرد اقتصاد دوگانه
۳۸	۲-۳) بررسی تحقیقات پیشین
۳۸	۲-۳-۱) ساموئل هپ و ورث
۳۹	۲-۳-۲) ایکل
۴۱	۲-۳-۳) آلبرچت و ریچاردسون
۴۲	۲-۳-۴) آشاری و همکاران
۴۳	۲-۳-۵) میکلسون ، جوردن و همکاران
۴۴	۲-۳-۶) کیم و همکاران
۴۷	۲-۳-۷) لی جانگ تسنگ و چین ونلای
۴۸	۲-۳-۸) بالی و همکارانش
۴۹	۲-۳-۹) آتیک
۵۱	۲-۴) پیشینه تحقیقات هموارسازی سود در ایران
۵۱	۲-۴-۱) هموارسازی سود از طریق زمانبندی فروش ها
۵۱	۲-۴-۲) تحقیقی پیرامون انگیزه های مدیریت در هموارسازی سود گزارش شده
۵۲	۲-۴-۳) تحقیقی پیرامون اثر هموارسازی سود بر بازار سهام

۵۳	۴-۴-۲) تاثیر یکنواختی سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بر بازده سهام
۵۳	۵-۴-۲) بررسی میزان ارتباط بین هموارسازی سود و ثروت سهامداران
۵۴	۶-۴-۲) شناسایی عوامل موثر بر هموارسازی سود در بورس اوراق بهادار تهران
۵۵	۷-۴-۲) تاثیر پذیرش شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار تهران بر هموارسازی سود
۵۶	۸-۴-۲) مدیریت سود و پاداش مدیران
۵۷	۹-۴-۲) رابطه بین هموارسازی سود و بازده تعدیل شده بر اساس ریسک
۵۸	۴-۲) جمع بندی و نتیجه گیری

فصل سوم: روش تحقیق

۶۱	۱-۳) مقدمه
۶۱	۲-۳) بیان مساله
۶۲	۳-۳) فرضیه های تحقیق
۶۳	۴-۳) جامعه آماری و انتخاب نمونه
۶۴	۵-۳) ابزار و روش گردآوری داده ها
۶۴	۶-۳) مدل استفاده شده در تحقیق
۶۵	۷-۳) متغیرهای استفاده شده در تحقیق
۶۸	۸-۳) روش آماری در آزمون فرضیه ها
۷۰	۹-۳) خلاصه فصل

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

۷۲	۱-۴) مقدمه
۷۲	۲-۴) تجزیه و تحلیل داده ها و پارامترهای آمار توصیفی
۷۵	۳-۴) آزمون فرضیه مقدماتی
۷۸	۴-۴) آزمون فرضیه های اصلی
۸۳	۵-۴) خلاصه فصل

فصل پنجم: نتایج و پیشنهادهاى تحقیق

۸۵	۱-۵) مقدمه
۸۵	۲-۵) یافته های تحقیق در مورد فرضیه مقدماتی
۸۶	۳-۵) یافته های تحقیق در مورد فرضیه های اصلی

- ۹۰ (۴-۵) محدودیت های تحقیق
 ۹۰ (۵-۵) پیشنهاد برای استفاده کنندگان
 ۹۱ (۶-۵) پیشنهادها برای تحقیقات آتی

۹۲ منابع و مآخذ

- ۹۳ (۱-۶) منابع فارسی
 ۹۴ (۲-۶) منابع لاتین

۹۷ پیوست ها

- ۹۸ (۱-۷) لیست شرکتهای هموارساز
 ۱۰۲ (۲-۷) لیست شرکتهای غیر هموارساز
 ۱۰۳ (۳-۷) خروجی SPSS برای رگرسیون لجستیک
 ۱۰۷ (۴-۷) خروجی SPSS برای آزمون اسمیرنوف - کولموگروف

فهرست اشکال :

شکل ۱-۲ : انواع هموارسازی

۱۴

فهرست جداول :

۶۷	جدول ۱-۳: تعریف عملیاتی متغیرها
۷۳	جدول ۱-۴: پارامترهای آمار توصیفی قبل از حذف داده های پرت
۷۴	جدول ۲-۴: پارامترهای آمار توصیفی بعد از حذف داده های پرت
۷۵	جدول ۳-۴: نتایج آزمون اسمیرنوف- کولموگروف
۷۷	جدول ۴-۴: فراوانی شرکت های هموار ساز و غیر هموار ساز
۸۰	جدول ۵-۴: گام های رگرسیون لجستیک و نتایج آن
۸۱	جدول ۶-۴: نتایج رگرسیون لجستیک در هر گام
۸۲	جدول ۷-۴: خلاصه نتایج فرضیه های اصلی در سطح ۵ درصد
۸۳	جدول ۸-۴: خلاصه نتایج فرضیه های اصلی در سطح ۱۰ درصد

فصل اول

کلیات تحقیق

- مقدمه
- بیان مساله
- اهمیت موضوع
- اهداف تحقیق
- سوالات تحقیق
- فرضیه‌های تحقیق
- تعریف واژگان کلیدی تحقیق
- خلاصه فصل

۱-۱) مقدمه

گسترش فزاینده فعالیتهای اقتصادی و پیچیدگی روز افزون آنها و به دنبال آن شکل‌گیری موسسات و شرکتهای بزرگ از یک طرف و لزوم توجه به اطلاعات دقیق حسابداری و صورتهای مالی از سوی دیگر، دانش حسابداری را دستخوش تحولاتی شگرف کرده است و سبب ابداع روشهای تحلیلی و مدیریتی نوین در حسابداری شده است (شباهنگ، ۱۳۷۳). تشکیل مؤسسات بزرگ دو پیامد اساسی را با خود به همراه داشته است. از یک سو ضرورت تفکیک بین مالکیت و مدیریت و از سوی دیگر وجود روشهای حسابداری یکسان و یکنواخت جهت گزارشگری، بیش از پیش احساس می‌شود.

۱-۲) بیان مساله

یکی از ابعاد مدیریت سود، هموارسازی سود است که عبارت است از دستکاری آگاهانه سود برای دستیابی به روندی هموار در سری زمانی سود. این امر به دلایل مختلف در شرکتها صورت می‌گیرد. دو دیدگاه در مورد دلایل هموارسازی سود وجود دارد از یک سو، مدیران معتقدند که سرمایه‌گذاران برای سهامی که روند سود دهی آن نوسان کمتری دارند، ارزش بیشتری قائل اند، زیرا این موضوع ریسک سرمایه‌گذاری آنها را کاهش می‌دهد. از سوی دیگر از دیدگاه برخی تئوریسین‌های حسابداری این اقدام بجای افشا اطلاعات به پنهان‌سازی آنها پرداخته و از نظر حسابداری به ویژه از دیدگاه اخلاقی صحیح نیست. در هر حال یک سوال اصلی این است که چه دلایلی باعث می‌شود شرکتها به هموارسازی سود پردازند (شریعت‌پناهی، ۱۳۸۳).

در این زمینه تحقیقات متعددی انجام شده که مؤید تاثیر برون‌ی عوامل بر هموارسازی سود است. در این پژوهش ارتباط بین هموارسازی سود و اندازه شرکت، نسبت بدهی، انحراف سود بودجه شده از سود

مورد انتظار و انحراف سود بودجه شده از سود واقعی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مورد بررسی قرار می گیرد.

۱-۳) اهمیت موضوع

سودآوری یکی از مهمترین شاخص ها در تصمیم گیری های مالی است. تغییرات سود بر قیمت سهام تاثیر گذاشته و به همین دلیل بر ریسک سهام داران نیز تاثیر گذار خواهد بود. از آنجا که در ارزشیابی شرکت ها روند سود یکی از عوامل مهم به شمار می رود، توجه به واقع یا ساختگی بودن این روند حائز اهمیت میباشد.

دلایل مختلفی برای میزان اهمیت هموارسازی سود وجود دارد که بطور خلاصه در زیر به آنها اشاره می شود.

- کاهش نوسان سود، باعث کاهش ریسک سرمایه گذاران می شود.
- افزایش تدریجی و کنترل شده سود، باعث افزایش قیمت سهام در طول زمان خواهد شد.
- باعث تسهیل بودجه بندی و منطقی شدن روند رشد آن خواهد شد.
- سبب ارزیابی بهتر عملکرد می شود.

۱-۴) اهداف تحقیق

هدف کلی این تحقیق شناخت وضعیت فعلی رفتار شرکتهای عضو بورس اوراق بهادار تهران در مورد هموارسازی سود است.

هدف اصلی این تحقیق بررسی تاثیر عواملی نظیر اندازه شرکت، نسبت بدهی، انحراف سود بودجه بندی شده از سود مورد انتظار و انحراف سود بودجه بندی شده از سود واقعی در شرکتها می باشد.

۵-۱) سوالات تحقیق

با توجه به بیان مساله، سوال کلی تحقیق این است که آیا هموارسازی سود در شرکتهای بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد یا خیر و چه عواملی ممکن است بر میزان هموارسازی سود در این شرکتها موثر باشد.

در نهایت سوالات زیر بعنوان سوالات اصلی این تحقیق در نظر گرفته شده و فرضیه های تحقیق بر اساس این سوالات تعریف شده است:

سوال مقدماتی:

- آیا رفتار هموارسازی سود در بین شرکتهای عضو بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد؟

سوال اصلی:

آیا اندازه شرکت، نسبت بدهی، انحراف سود بودجه شده از سود مورد انتظار، انحراف سود بودجه شده از سود واقعی بر هموارسازی موثر می باشند

۶-۱) فرضیه های تحقیق

بر اساس سوالات مطرح، فرضیه های تحقیق به شرح زیر تدوین شده است

فرضیه مقدماتی:

رفتار هموارسازی در شرکتهای عضو بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد.

فرضیه های اصلی:

فرضیه اول: بین اندازه شرکت و هموار سازی سود ارتباط معنا داری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین نسبت بدهی شرکت و هموار سازی سود، ارتباط معنا داری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین انحراف سود بودجه شده از سود مورد انتظار شرکت و هموار سازی سود، ارتباط معنا داری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین انحراف سود بودجه شده از سود واقعی و هموار سازی سود ارتباط معناداری وجود دارد.

۷-۱) تعریف واژگان کلیدی:

متغیر وابسته هموار سازی سود است و ۴ متغیر زیر بعنوان متغیرهای مستقل در این تحقیق در نظر گرفته شده اند.

- **نسبت بدهی:** نظریات زیادی وجود دارد که یکی از اهداف هموار سازی سود کاهش هزینه

بدهی است. این نظریه توسط کارلوس و باثالا (۱۹۹۷) بیان شده است که بنگاه ها با نسبت بدهی

بالا تر، انگیزه بیشتری برای هموار سازی سود دارند.

- **اندازه شرکت:** واتس و زیمرمن (۱۹۸۷) بیان می کنند که بنگاه های بزرگتر، نسبت به بنگاه

های کوچکتر تحت نظارت بیشتری دارند و در نتیجه، انگیزه هایی بالاتری برای اجرای

فرآیندهای حسابداری در جهت هموار سازی سودهای گزارش شده دارند همچنین در نظریه

میکلسون، جوردن-ویگر و ویلتون (۲۰۰۰) این موضوع مطرح شده که به طور مشخص

شرکتهای هموار ساز از نظر اندازه از بنگاه های غیر هموار ساز بزرگترند.

• **انحراف سود بودجه بندی شده از سود مورد انتظار:** موزز (۱۹۸۷) بیان می کند

زمانی که اختلاف بین سود بودجه بندی شده و سود مورد انتظار زیاد است، انگیزه برای

هموارسازی سود بیشتر می شود. این متغیر بر اساس فرمول ذیل قابل تعریف است:

$$PED = \frac{|PEr - EEr|}{SALESr}$$

PEDr: انحراف سود بودجه بندی شده از سود مورد انتظار در دوره مالی

PEr: سود بودجه شده در دوره مالی (بر اساس آخرین بودجه اعلامی)

SALESr: فروش دوره مالی

EEr: سود مورد انتظار دوره مالی (بر اساس نرخ رشد ۵ ساله)

• **انحراف سود بودجه بندی شده از سود واقعی:** موزز (۱۹۸۷) این متغیر را در تحقیق

خود گنجانده، زیرا اکثر تحقیقاتی که قبلاً متغیرهایی مشابه را بررسی کرده بودند، فرض را بر این

گذاشته بودند که تاثیر این متغیرها در تلاش هایی که شرکت برای تعدیل سطح سود خود می-

کند، منعکس می شود.

انحراف سود بودجه بندی شده از سود واقعی در شرکتها بر اساس فرمول ذیل تعریف می شود:

$$DIR = \frac{|REr - PEr|}{SALESr}$$

DIRr: انحراف سود بودجه بندی شده از سود واقعی دوره مالی

PEr: سود بودجه شده در دوره مالی (بر اساس آخرین بودجه اعلامی)

REr: سود واقعی دوره مالی

SALESr: فروش دوره مالی

۱-۱) خلاصه فصل

در این فصل به بیان مسئله، اهداف تحقیق و همچنین به ضرورت انجام پژوهش پرداخته شده است.

خلاصه فصل های دیگر به شرح زیر می باشد.

در فصل دوم مبانی نظری و پیشینه تحقیق ارائه شده است.

فصل سوم، به بررسی روش تحقیق، فرضیات تحقیق و آزمون های آماری خواهد پرداخت.

در فصل چهارم آزمون فرضیه های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده ها ارائه داده خواهد شد.

فصل پنجم نیز به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات اختصاص یافته است.

فصل دوم

ادبیات تحقیق

- مقدمه
- مبانی و مفاهیم هموارسازی سود
- بررسی تحقیقات پیشین
- پیشینه تحقیقات هموارسازی سود در ایران
- جمع بندی و نتیجه گیری

۱-۲) مقدمه

در این فصل، مبانی نظری و تعاریف مربوط به موضوع تحقیق مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. فصل دوم تحقیق در سه بخش تنظیم شده است. در بخش اول مبانی و مفاهیم هموارسازی سود ذکر شده است. در بخش دوم تحقیقات نظری انجام شده در این زمینه مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در بخش سوم جدیدترین مطالعات تجربی صورت گرفته در این حوزه مطرح شده است که اساس این تحقیق و وجه تمایز آن با سایر تحقیقات مشابه انجام شده در ایران در این بخش است.

۲-۲) بخش اول - مبانی و مفاهیم هموارسازی سود

۱-۲-۲) مفاهیم اولیه

عقاید مختلفی در باره ماهیت واقعی سود و زیان وجود دارد. برخی حسابداران معتقدند که صورت سود و زیان باید نشان دهنده «توان سودآوری نرمال» یک سازمان باشد، بدون توجه به تاثیر هر گونه معاملات غیر عادی و غیر مستمر که در طول دوره بخصوصی اتفاق می افتد. نقطه مقابل این ادعا، این تئوری است که صورت سود و زیان می بایست جامعیت کامل داشته باشد، به این مفهوم که منعکس کننده تمام اقلام درآمدی و هزینه ای باشد که بر حقوق صاحبان سهام موثر است. این عمل اطمینان می دهد که صورت سود و زیان برای دوره یک ساله بطور کل عملکرد آن دوره را افشاء می کند.

شاید اندازه گیری سود به شکل ادواری برای واحدهای تجاری، نخستین هدف فرآیند حسابداری باشد. و در عین حال واژه «سود» یکی از متغیرترین مفاهیم در دنیای تجارت است.